

В. Квітковський, Г. Свистун

ДОСЛІДЖЕННЯ КИЦІВСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Уже два сезони поспіль продовжуються дослідження Кицівського археологічного комплексу біля с. Кицівка Печенізького р-ну Харківської обл. (рис. 1: 1).

На Кицівському городищі були продовжені роботи щодо уточнення меж пам'ятки, характеру планування оборонних споруд та ґрунтових відкладень у межах дворища. З цією метою були закладені два шурфи та розкоп на південній експозиції городища, який перерізав ескарпований край мисового підвищення, зверненого до Харківської пустелі (рис. 1: 2). Шурф 1, закладений у внутрішнього боку північного валу, не виявив культурного шару. Проте було з'ясовано, що під нанесеним піском є щільний шар чорнозему, в якому містилась фракція пісковикової жорстви. Шурф 2, закладений на ймовірній трасі проходження городищенського валу, також зафіксував доволі потужні напластуння нанесеного піску, під яким був виявлений гумусований піщаний шар та суцільний шар рваних пісковикових каменів. Останні, скоріш за все, є залишками конструкцій оборонної споруди. Розкоп 1 на ескарпі виявив розвали рваних пісковикових каменів, які зокрема, мали місце і на горизонтальному майданчику споруди.

Роботи на селищі Кицівка 1 продовжені в розкопі 1. Стратиграфія розкопу не відрізнялась від минулорічної: під невеликим шаром дерну (5 см) залягає шар навіяного піску потужністю 40–50 см. Нижче, до рівня залягання материка (90–100 см від сучасної поверхні) розміщується гумусований культурний шар із вкрапленнями золи, вугілля та фрагментами різноманітних речей (перш за все керамічних посудин). Він неоднорідний за своїм складом і розподіляється на шари трьох відтінків, які співвідносяться з різними хронологічними періодами. Верхні 10–15 см – майже чорний ґрунт, в якому траплялися знахідки періоду заселення Слобожанщини (XVII–XVIII ст.). Нижче залягає більш світлий золистий прошарок із знахідками кераміки періоду розвинутого середньовіччя (XIV–XV ст.). Його потужність складає 20–25 см. Під ним до рівня материка залягає сірий ґрунт із знахідками періоду III–V ст. Зазначимо, що чіткої межі між другим і третім прошарком гумусованого піску не спостерігається.

Культурний шар насичений знахідками. Особливо скупченість артефактів спостері-

галася в комплексах і в прилеглих до них секторах.

Основною категорією знахідок в площині розкопу були фрагменти керамічного посуду, які розподіляються за групами в залежності від епохи, якій вони належать: матеріали гунського часу, салтово-маяцької культурної спільноти (без суцільного культурного шару), ординського часу та епохи заселення Слобожанщини.

У ході робіт 2018 р. здійснено дообстеження комплексів, виявлених в 2017 р. Зокрема, була повністю розкопана округла яма 1, яка, вочевидь, є залишками млина-вітряка: виявлені рештки дерев'яних елементів та пісковикові камені, що слугували, скоріш за все, в якості противаги надземної частини пристрою. Попередньо – на основі фрагментів керамічного посуду (рис. 2: 4–6) та виробів із скла – комплекс може бути датований в межах XVII–XVIII ст. Означений керамічний посуд був виготовлений на гончарному колі з каолінової глини. Поверхня має рівномірний бежево-коричневий відтінок. Вона прикрашена ангобованим геометричним орнаментом бурого відтінку у вигляді радіальних ліній, між якими розміщено рядок косих мазків, розташованих рівномірно або згрупованих по п'ять. На окремих зразках має місце темно-зелена полива, нанесена по губі посудини як ззовні, так і всередині. Губи посудин високі з незначним розширенням по краю, дещо відігнуті назовні. Частина посуду мала виражений перелам на переході плічка до тулубу. Окрім керамічного посуду, в комплексі містилися фрагменти дисковидного віконного скла зеленого відтінку з ущільненим краєм шляхом завороту скляної маси.

Також були дообстежені господарська яма 4 з цілою та колотими металургійними крицями, а також шлаками, які за аналізом стратиграфічних відкладень можуть бути віднесені до розвинутого середньовіччя, а саме ординського часу, артефакти якого мали місце в культурних нашаруваннях в межах розкопу. Серед них слід відмітити столовий кухонний керамічний посуд, прикрашений нарізним як гребінцевим радіальним орнаментом по тулубу (рис. 2: 2), так і хвилястим (рис. 2: 3) по плічку. Губи посудин дещо відхилені назовні з невеликим потовщенням та сплюсненням по краю. Щільне тісто цих

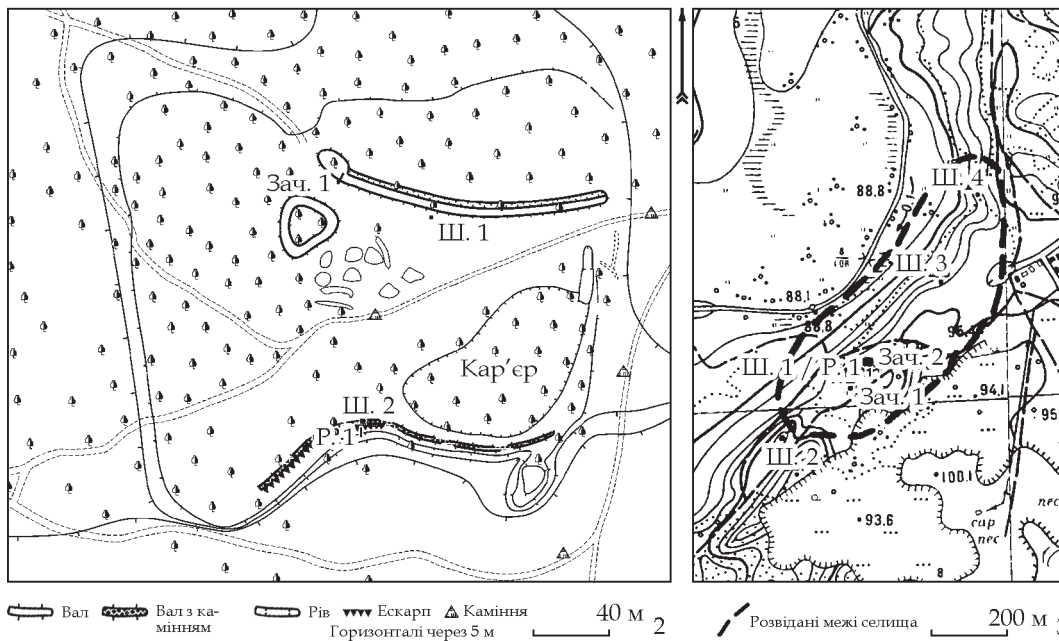
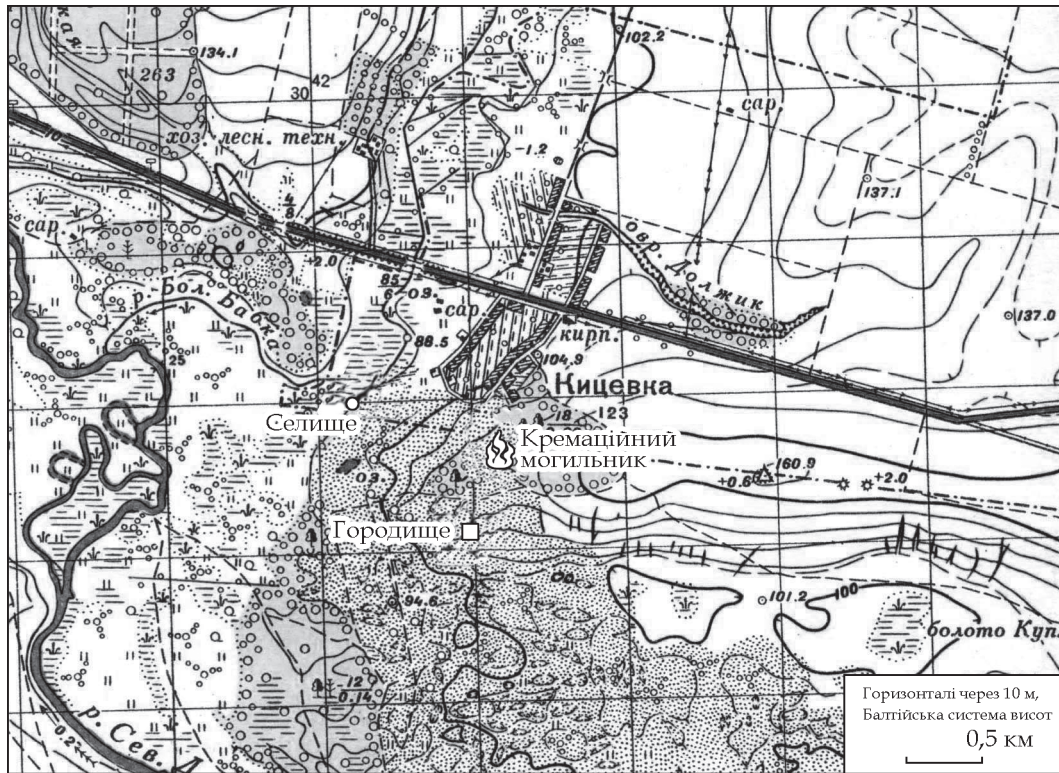

Рис. 1. Кицівський археологічний комплекс: 1 – загальна карта пам'яток; 2 – план Кицівського городища; 3 – план селища Кицівка 1

сіроглиняних виробів на зламі має нерівномірний опал, недостатній зсередини. До столового посуду віднесені сіроглиняні фрагменти з добре вимученого тіста, прикрашені вертикальними лощеними смугами, які широко розповсюджені на керамічних виробах салтово-маяцького кола старожитностей. Також мали місце фрагменти тарного посуду у вигляді червоноглиняних амфор тощо.

У ході робіт була дообстежена й яма 2 часів Великого переселення народів, що являла

собою незначною мірою заглиблену округлу в плані споруду з опорним стовпом посередині. У її заповненні виявлені фрагменти ліпного керамічного посуду, які також мали місце і в культурних нашаруваннях за межами будівлі (рис. 2: 1). Відігнута назовні губа таких посудин почасти має пальцеві заціпи та вдавлення по краю. Сіро-бежеве тісто цих виробів шаматоване (з подрібненою керамічною масою) та має сліди пальцевих загладжувань зовнішньої та внутрішньої

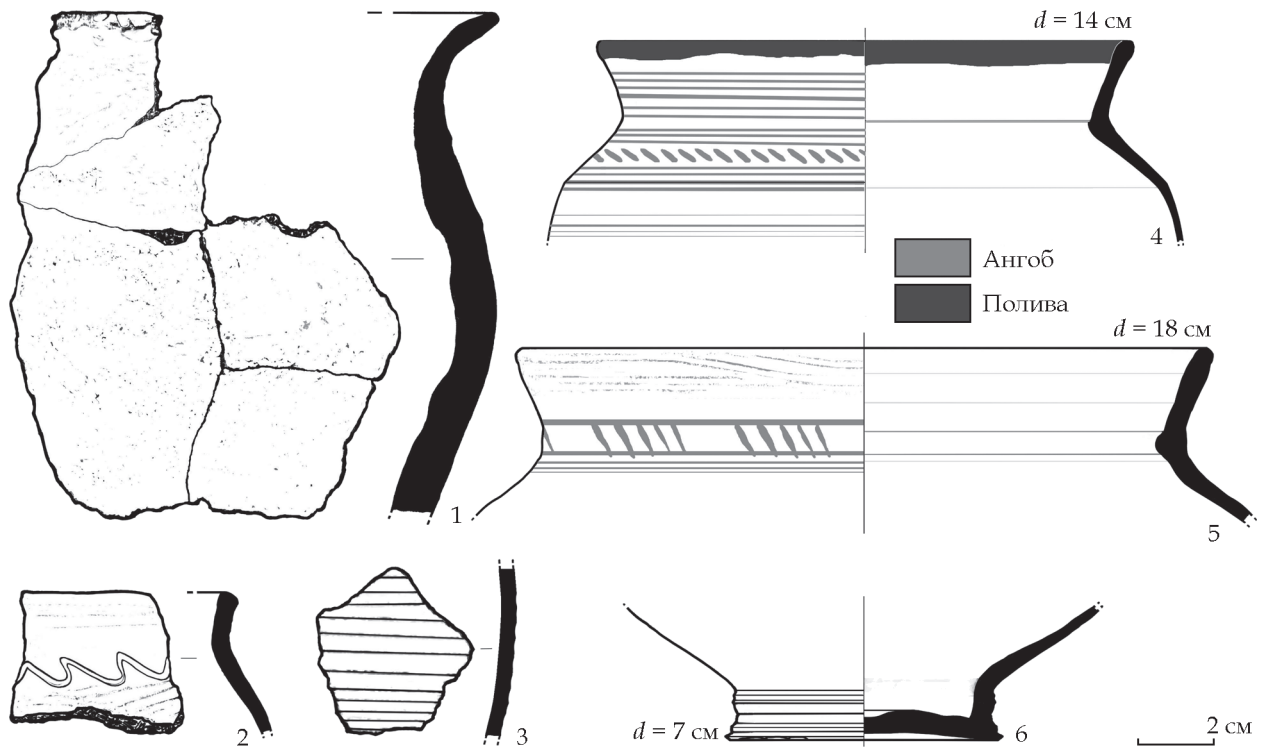

Рис. 2. Знахідки з селища Кишівка 1: 1 – фрагмент ліпної посудини часу Великого переселення народів; 2, 3 – фрагменти посудин ординського часу; 4–6 – фрагменти посудин XVII–XVIII ст.

поверхонь. На останній також слід відмітити глибокі радіальні пальцеві вдавлення, які залишені на сирій масі під час формування. Деякі посудини мали чітко виражене ребро посередині тулубу.

Окрім комплексів, що виявлені в 2017 р. і дообстежені у поточному польовому сезоні, були виявлені і інші, між яких вирізняється глибока округла господарська яма та дерев'яна огорожа, що разом становили елементи комплексу споруд садиби XVII–XVIII ст.

Окрім робіт на городищі та селищі, був оглянутий Кишівський кремаційний могильник салтово-маяцької культурної спільноти. Результати огляду невтішні: територія пам'ятки має чисельні сліди грабіжницьких ям. На поверхні навіть відсутні фрагменти поховального інвентарю, який, зазвичай, грабіжники не забирають: фрагменти залізних котлів та інші речі поганого стану збе-

реженості. Це свідчить про те, що слідом за «мисливцями» за археологічними речами територія могильника була остаточно пограбована збирачами металобрухту.

Таким чином, в 2018 р. були проведені археологічні дослідження на Кишівському археологічному комплексі (городищі, селищі Кишівка-1 та кремаційному могильнику) який розташований поблизу Каганського перелазу – старовинної переправи через Сіверський Донець, яка сполучала в меридіональному напрямку території Степу та Лісостепу і мала, безперечно, важливе не тільки стратегічне, а вочевидь, і економічне значення. Продовження робіт на означеному колі пам'яток дозволить уточнити їх топологію, роль шляхових сполучень в житті середньовічного населення регіону, з'ясувати етнокультурну ситуацію та визначити її динамічні процеси у часовому вимірі.